

Anna Nowicka-Struska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
anostruska@gmail.com

„Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone”. Siedemnastowieczna adaptacja *Pia desideria* Hermana Hugona z rękopisu lubelskich karmelitanek bosych klasztoru Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny

Abstract

“Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone”. A 17th century adaptation of Herman Hugo’s *Pia desideria* from a manuscript kept in The Immaculate Conception of Holy Mary Convent of Discalced Carmelite Sisters in Lublin.

Researching the literary output of Polish early modern convents is problematic because what remains of it is dispersed, and the literary culture and reading preferences of 17th Polish nuns have not yet been comprehensively studied. A to-date unknown translation of a fragment of Herman Hugo’s *Pia desideria*, found in manuscript No. 246 in the Archives of the Discalced Carmelites in Cracow, entitled *Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone*, serves as an example here. The manuscript is currently lost. The handwriting indicates the feminine hand of a Discalced Carmelite Sister, Jagnieszka

Konstancja od Pana Jezusa Baranka, *Iżycka*, related to the Immaculate Conception of Holy Mary Convent of Discalced Carmelite Sisters in Lublin, who belonged to the intellectual elite of the Lublin nunnery. *Iżycka* was a daughter of a Lublin judge, Daniel. She was born on October 25th 1636, took the veil in Lublin in 1653, and died in Poznań on May 27th 1723.

The manuscript was probably written on the turn of the 1650s and 1660s, but certainly before 1665. It is known that in order to answer the Carmelite Sisters' needs, efforts were undertaken to adapt Herman Hugo's *Pia desideria*. This is evident from other Lublin relics. This prayer book was a sort of *silva rerum* (Pl. *sylwa*) and included various texts, mostly ascetic, but also a few letters of the sisters, translations of texts written by Saint Teresa of Ávila or Saint John of the Cross. Until now, its value for scholars studying the Carmelites was mainly related to the writings penned by charismatic personages of the convent that comprise: Stefan of Saint Teresa (Hieronim Kucharski), Anna of Jesus (Stobieńska), and Teresa Barbara of Eucharist (z Kretkowskich Zadzikowa). A fragment depicting the nuns' knowledge of and interest in the famous Jesuit work was until recently unnoticed in the manuscript.

The manuscript was a kind of private prayer book of a Lublin Carmelite Sister. It belonged to the type of small, personal prayer related notes, very characteristic of Carmelite nuns who solicitously filled them with texts and drawings. On page 509 begins a section entitled: *Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone* (Heart-born arrows made from the Holy Script and Church Fathers, and by a pious soul shot at heaven). It is an adaptation of Herman Hugo's *Pia desideria*. It contains a free translation of the main title, the titles of individual books, translations of biblical inscriptions and patristic fragments (one for each emblem).

Book one: *Wzdychanie dusze pokutującej* (The yearning of a soul doing its penance) contains fifteen prose texts that include a biblical motto and a patristic passage. The same number of texts is to be found in book two: *Pragnienia dusze świętej* (The desires of a saintly soul), and in book three: *Wzdychania dusze mięującej Pana Boga* (Yearnings of a soul that loves the Lord). The Lublin adaptations of Herman Hugo's work did not exhaust the sisters' interest in the Jesuit collection. Printed copies of A.T. Lacki's *Pia desideria (Pobożne pragnienia, Cracow, 1673)* preserved in the library of the Cracow convent of Discalced Carmelite Sisters on ul. Kopernika, serves as evidence for this hypothesis.

Key words: emblematics, religious literature, baroque, convents, literary culture of the 17th century, Discalced Carmelite Sisters, Polish prose, Lublin

Zasoby piśmiennictwa zakonnego w Polsce należą wciąż do słabo rozpoznanych przestrzeni literackich, ascetycznych i duchowych. Spuścizną pozostałą po kasowanych w XVIII i XIX wieku klasztorach zajmują się często badacze wywodzący się z tych zakonów, których owe zasoby dotyczą, a ich badania dążą do ustalenia możliwie pełnej historii zgromadzenia czy konkretnych konwentów. Przykład badań porządkujących wiedzę o zakonach w Polsce stanowią prace s. Małgorzaty Borkowskiej OSB czy o.o. Czesława Gila i Benignusa Wanata – historyków Karmelu polskiego, także karmelitów bosych; w przypadku lubelskiego klasztoru wciąż nową, wyczerpującą pracą historyczną jest studium Arkadiusza Smagacza OCD¹.

Problemem badawczym związanym z dorobkiem zakonów w Polsce okresu wczesnonowożytnego jest znaczne rozproszenie spuścizny klasztornej. Przykładem wciąż rozpoznawanego piśmiennictwa klasztornej rzucającym nowe światło na kulturę tak zakonów w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku, jak i całej formacji kulturowej, jest odnalezienie nieznanego dotąd przekładu części *Pia desideria* Hermana Hugona, znajdującego się w rękopisie nr 246 Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Krakowie (AP 246)². Nosi on tytuł *Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone*.

Rękopis ten obecnie zaginął (według opiekującego się archiwum o. Jerzego Zielińskiego najprawdopodobniej stało się to kilka lat temu). Przed tym faktem szczęśliwie, ze względu na jego znacznej wagi zawartość, z kodeksu została sporządzona kopia cyfrowa. Jakość jej nie pozwala jednak na precyzyjne odczytanie wszystkich detali rękopisu, zwłaszcza przy wewnętrznych marginesach tekstu.

Rękopis był niewielkich rozmiarów: 14,5 × 9 cm, posiadał oprawę płócienną, najprawdopodobniej z przełomu XIX i XX wieku.

¹ A. Smagacz, *Karmelici bosci w Lublinie w latach 1610–1864*, Lublin 2012.

² B.J. Wanat, *Katalog Archiwum Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego w Czernej*, t. 2: *Zbiory i spuścizny zakonników*, Kraków 1999, s. 65: Archiwum Prowincji rkps 246.

Pierwotnie był on kodeksem obszernym, liczącym ponad 806 stron. Przed zaginięciem brakowało pierwszych 237 stron oraz kart następujących po stronie 806, na której tekst urywa się bez zakończenia. Pozostałe strony zachowały się w dobrym stanie. Wyklejka oprawy zawiera informację – rodzaj tytułu czy próbę klasyfikacji zbioru, najprawdopodobniej z XIX lub z pierwszej połowy XX wieku: „teologia życia wewnętrznego szkoły karmelitańskiej w Polsce w XVII w.” (tekst przekreślony). Paginacja tekstu ma cechy pisma siedemnastowiecznego, miejscami jest słabo czytelna, poprowadzona została jedną ręką. Charakter pisma tekstu wskazuje na rękę Jagnieszki Konstancji od Pana Jezusa Baranka, karmelitanki lubelskiej, w późniejszych okresach życia także fundatorki poznańskiej, Jej autorstwo przypisał kodeksowi (trudno jednak powiedzieć, czy lub w jakim stopniu tekstowi) Wanat, a tezę tę przejął Gil³. Ten ostatni badacz uznał omawiany rękopis 246 za prototypiczny wobec modlitewnika karmelitańskiego, znajdującego się obecnie w zbiorach PTPN (sygn. nr 130), znanego badaczom ze względu na teksty duchowościowe, między innymi Anny od Jezusa (Stobieńskiej)⁴. Jagnieszka od Pana Jezusa Baranka była też kopistką innych tekstów. Jej ręką widoczna jest w rękopisie karmelitańskim, znajdującym się obecnie w Bibliotece Kapitulnej w Sandomierzu (rkps 41), a zawierającym między innymi teksty św. Teresy z Ávila i Stefana Kucharskiego.

Jagnieszka od Pana Jezusa Baranka, w świecie Konstancja Iżycka⁵, od momentu profesji związana była z klasztorem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Lublinie. Można przypuszczać, że należała ona do elity intelektualnej konwentu lubelskiego. Potwierdza to fakt, że została później wysłana jako fundatorka, czyli zakonnica zaglądnąca, organizująca nowy konwent, do Poznania,

³ Cz. Gil, *Nauki o życiu zakonnym M. Anny Stobieńskiej oraz M. Teresy Barbary Zadzikowej, karmelitanek bosych*, „Nasza Przeszłość”, t. 105 (2006), s. 43–116.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Cz. Gil, *Słownik polskich karmelitanek bosych 1612–1914*, Kraków 1999, s. 144–145.

a na tego rodzaju placówki kierowane były najwartościowsze karmelitanki. Stało się tak również, gdy zakładany był w 1624 roku dom św. Józefa, którym pokierowała charyzmatyczna Anna od Jezusa (Stobieńska), czy rozpoczynający swą działalność w latach 1646–1649 drugi klasztor w mieście – Niepokalanego Poczęcia NMP, za który odpowiedzialna była Barbara Teresa od Najświętszego Sakramentu.

Iżycka była córką sędziego lubelskiego, Daniela. Urodziła się 25 października 1636, do zakonu lubelskiego wstąpiła w 1653 roku, śluby zakonne złożyła 4 stycznia 1654, jako trzecia ze znanych profesek tego klasztoru. Dom ten założony został w wyniku fundacji Zofii z Tęczyńskich Daniłowiczowej i Jana Mikołaja Daniłowicza w 1646 roku. Wówczas nastąpił akt wmurowania kamienia węgielnego, jednak właściwa przeprowadzka siostr do nowego lokum nastąpiła dopiero w 1649 roku⁶. W rządzonym przez Teresę Barbarę od Najświętszego Sakramentu konwencie pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, zwanym poczętkowskim, Jagnieszka od Pana Jezusa Baranka była wychowanką jej i Magdaleny od Zbawiciela (Żaboklickiej), sprawnej pisarki i kopistki karmelitańskiej. Zmarła w Poznaniu 27 maja 1723 roku⁷.

Niemożliwe jest ściśle ustalenie czasu spisania rękopisu. Powstał on jednak zapewne na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, ale przed rokiem 1665, kiedy to Teresa Barbara od Najświętszego Sakramentu (Zadzikowa), Jagnieszka od Pana Jezusa Baranka, Magdalena od Zbawiciela (Żaboklicka) i Eufrazja od Zwiastowania Najświętszej Marii Panny (Pajewska) wyjechały do Poznania. W momencie utworzenia konwent poczętkowski tworzyło dość wąskie grono kobiet⁸. Jak jednak wynika z nielicznych zachowanych ręko-

⁶ *Kronika klasztoru karmelitanek bosych pw. św. Józefa w Lublinie*, oprac. Cz. Gil, Poznań 2012, s. 93–103.

⁷ Cz. Gil, *Słownik...*, s. 60–61.

⁸ Certamen klasztoru NP. z r. 1660, Archiwum klasztoru Karmelitanek Bosych na Wesołej w Krakowie, sygn.nr 46; o certamenach zob. A. Nowicka-Struska, *Listy w kręgu kulturowym karmelitanek bosych w XVII i XVIII wieku. Ze studiów nad rękopisami z Biblioteki Karmelitanek Bosych*, w: *Epistolografia w dawnej Rzeczypos-*

pisów związanych z tym klasztorem, prowadziły one ożywione życie intelektualno-duchowe.

Na potrzeby karmelitanek w połowie stulecia trwały prace nad adaptacją *Pia desideria* Hermana Hugona⁹, czego dowodem są za- bytki lubelskie. Jak wiadomo, w polskiej wersji językowej ten słynny zbiór emblematów wydany został dopiero 1673 roku przez Aleksandra Teodora Lackiego¹⁰, choć wcześniej był też inspiracją do innych prac literackich¹¹. Fakt, że w jednym, niewielkim klasztorze znalazły się dwa różne spolszczenia dzieła Hugona Hermana pokazuje, jak intensywne było w tym czasie zainteresowanie środowiska karmeli- tańskiego tym zbiorem.

Interesujący mnie tu modlitewnik o sygnaturze nr 246 z Archi- wum Prowincji miał charakter sylwy i grupował różnorodne teksty o charakterze przede wszystkim ascetycznym, ale znalazły się tam także pojedyncze listy karmelitanek, przekłady utworów św. Teresy z Ávila i św. Jana od Krzyża. Jego wartość dla badaczy tego zakonu dotychczas związana była przede wszystkim z zawartymi w nim pis- mami Stefana od św. Teresy (Hieronima Kucharskiego)¹², Anny od Jezusa (Stobieńskiej) oraz przekazem pism charyzmatycznej w zako-

spolitej, t. 5: *Stulecia XVI–XIX. Nowa perspektywa historycznoliteracka*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2015, s. 193–213.

⁹ H. Hugo, *Pia desideria emblematis illustrata*, Antverpiae 1624, typis H. Aerts- senii.

¹⁰ A.T. Lacki, *Pobożne pragnienia*, Kraków 1673, druk K. Schedla. Edycja współczesna: A.T. Lacki, *Pobożne pragnienia*, wyd. K. Mrowcewicz, Warszawa 1997.

¹¹ M. Mielezko, *Emblematy*, wyd. i oprac. R. Grześkowiak, J. Niedźwiedz, War- szawa 2010. Oprócz będącego przedmiotem właściwego zainteresowania kodeksu o sygnaturze 246 próbą spolszczenia zbioru jest pochodzący z 1662 roku rękopis od- kryty niedawno w zbiorach Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, który nosi tytuł: *Książeczka pragnienia dusze pobożnej. Napisana w Lublinie w klasztorze Niepokalanego Poczęcia Na[świętszej] Panny 1 dnia Augusta R[oku] P[añskiego] 1662*. Rkp LNNBU, sygn. CT I 118348, zob. J. Gwioździk, *Kultu- ra pisma i książki w żeńskich klasztorach dawnej Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, Katowice 2015, s. 196.

¹² S. Kucharski, *Dzieła*, oprac. A.M. Sopot, t. 1–2, Kraków 2011–2012.

nie Teresy Barbary od Najświętszego Sakramentu (z Kretkowskich Zadzikowej). Edycji pism Anny Stobieńskiej z tego rękopisu dokonał Czesław Gil, podobnie jak i spuścizny Teresy Barbary od Najświętszego Sakramentu¹³. Niezauważony w rękopisie pozostał fragment obrazujący zainteresowanie zakonnic znanym im najwidoczniej, słynnym dziełem jezuickim.

Rękopis był rodzajem prywatnego modlitewnika karmelitanki lubelskiej. Należał do grupy bardzo charakterystycznych dla żeńskiego Karmelu małych, osobistych zapisków modlitewnych, pieczołowicie wypełnianych przez zakonnice tekstami, rycinami, wklejanymi kopiersztychami, podobnie do techniki współczesnego kolażu skomponowanymi z tekstami. Tego typu rękopisy stanowiły przejaw osobistej ekspresji w życiu zorganizowanym i kontrolowanym przez zakonne reguły i konstytucje na wszystkich jego poziomach.

Od strony 509 rozpoczyna się segment tekstu zatytułowany: *Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone*. Jest to adaptacja zbioru *Pia desideria* Hermana Hugona. Podkreślić należy użycie określenia „adaptacja”, a nie „przekład”. Ten fragment rękopisu rodzi wątpliwości i problemy terminologiczne. Ich źródłem jest fakt, że poetyckich tekstów jezuita w wersji tej *de facto* nie ma. Uwagę twórcy adaptacji przykuły bowiem nie tyle słynne elegie, co inne elementy zbioru, stanowiące pierwotnie rodzaj uzupełnienia dla utworów poetyckich.

Na zbiór Hugona *Pia desideria emblematis illustrata* (Antverpiae 1624) składały się trzy części liczące każda po piętnaście emblematów: *Liber primus. Gemitus Animae poenitentis*; *Liber Secundus. Desideria Animae Sanctae*; *Liber Tertius. Suspiria Animae Amantis*, a całość poprzedzona została emblematem wstępnym. Do każdego emblematu, oprócz lemmy i obrazu, tuż po tekstach poetyckich dołączone były znacznych rozmiarów fragmenty tekstów patrystycznych, stanowiących komentarz teologiczny do emblematu. Ten po-

¹³ Cz. Gil, *Nauki o życiu zakonnym...*, s. 56–71 (pisma A. Stobieńskiej) i s. 72–115 (pisma T.B. Zadzikowej).

rządek pierwowzoru nie był jednak utrzymany w kolejnych edycjach zbioru¹⁴. Niedługo po *editio princeps* w obiegu znalazły się wydania ograniczające fragmenty patrystyczne poprzez ich skrócenie do jednego tylko cytatu bądź edycje eliminujące ikony¹⁵. Jak wykazali badacze recepcji druku, najwierniejsi odbiorcy zbioru i pierwsi tłumacze tekstów Hugona wywodzili się z kręgów zakonnych¹⁶.

Adaptacja *Strzały serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od dusze nabożnej ku niebu wypuszczone* zawiera wolną translację tytułu głównego, tytułów poszczególnych ksiąg, przekłady inskrypcji biblijnych oraz fragmenty patrystyczne, po jednym z każdego do emblematu. Niektóre nazbyt długie fragmenty patrystyczne zostały na potrzeby tej adaptacji znacznie skrócone. Na przykład w emblemacie II/6 znajdował się w oryginale między innymi bardzo długi fragment z Hugona ze świętego Wiktora, z którego w polskiej wersji tylko jeden krótki akapit¹⁷. Zarówno omawiany zbiór *Strzały*

¹⁴ *Corpus Librorum Emblematum. The Jesuit Series. Part Three (F-L)*, ed. P.M. Daly, G. Dimler, Toronto 2002, bibliografia bibliografii zbioru za: R. Grześkowiak, J. Niedźwiedz, *Wstęp*, w: M. Mielezsko, *Emblematy...*, s. 7. O recepcji zbioru *Pia desideria* w kulturze polskiej oraz na temat rozwoju popularności tekstu w Europie zob. R. Grześkowiak, „Po różnych królestwach i prowincjach Dusza nabożna szukała kochanka swego”. Stratyfikacja staropolskiej recepcji jezuickich druków emblematycznych na przykładzie *Pia desideria* Hermana Hugona, w: *Formowanie kultury katolickiej w dobie potrydenckiej. Kultura I Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości*, t. 6, red. J. Dąbkowska-Kujko, Warszawa 2016, s. 249–299. Wcześniejsze zestawienia bibliograficzne: M. Praz, *Studies in Seventeenth-Century Imagery*, Roma 1975, s. 376–379; C. Sommervogel, A. de Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 4, Paris 1893, kol. 513–520.

¹⁵ Zestawienie edycji, w których przekaz patrystyczny był okrojony, w: R. Grześkowiak, J. Niedźwiedz, *Wstęp...*, s. 26.

¹⁶ Zob. R. Grześkowiak, „Po różnych królestwach i prowincjach”..., s. 256–261.

¹⁷ Podobnie działo się w wymienionych przez badaczy Mielezski edycjach, na przykład dwujęzycznym łaćnińsko-niemieckim wydaniu Wenzela Scherffera von Scherffensteina z 1662 roku *Hermani Hugonis S. J. Gottsäliger Verlangen Drey Bücher: nehmlich: 1. Wehklagen der Büssenden Seelen. 2. Wünsche der Heiligen Seelen. 3. Seufftzen der Liebenden Seelen / In Lateinischen Versen vielmal gedruckt, izt aber auch in soviel Teutschen Reimen beysammen heraus gegeben, nebst einem Inhalts-Register, von Wencel Scherffern von Scherffenstein*, [b.m.w.], 1662.

serdeczne z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, jak i wspomniany powyżej drugi rękopis lubelski unaoczniają, że dzieło Hermana Hugona było atrakcyjne dla współczesnych nie tylko poprzez emblematyczną strukturę słowno-obrazową, ale w niektórych środowiskach, w tym przypadku zakonnych, to nie tekst poetycki przykuwał uwagę czytelniczą, lecz komentarze patrystyczne. Formuła ta świetnie wpisywała się w kontekst osobistego modlitewnika służącego do rozmyślań religijnych. Dodać należy, że wśród odbiorców zbioru bardzo szybko dominować zaczęły kobiety, co zadecydowało o „feminizacji odbioru”¹⁸.

Tekst *Strzały serdeczne z Pisma świętego* zachowuje strukturę oryginału *Pia desideria*: Księga pierwsza: *Wzdychanie dusze pokutującej*, zawiera piętnaście tekstów prozą złożonych z motta biblijnego i fragmentu patrystycznego; tyle samo znajduje się w Księdze wtórej: *Pragnienia dusze świętej*, i Księdze trzeciej: *Wzdychania dusze miękącej Pana Boga*. Autorka zbioru¹⁹ spisała i skomponowała cały modlitewnik niezwykle starannie, między innymi różnicowała on style pisma. We fragmencie odnoszącym się do zbioru Hugona przejrystości tekstu służyło użycie majuskuły w nagłówkach ksiąg i tytule, liter pochyłych zaś, naśladujących kursywę, w opisach źródeł; tekst główny bez skreśleń, w kilku miejscach uzupełnienia drobniejszymi literami nad linią pisma.

Lubelskie adaptacje dzieła Hermana Hugona nie wyczerpały zainteresowań karmelitanek jezuickim zbiorem. W latach późniejszych, pomimo istnienia już edycji emblematów pióra Lackiego i obiegu tego druku w konwentach, czego dowodzą egzemplarze zachowane w Bibliotece Karmelitanek Bosych w Krakowie przy ul. Kopernika (sygn. 1665 I, 134 I, 418 I), środowisko karmelitańskie nadal pochy-

¹⁸ R. Grześkowiak, „*Po różnych królestwach i prowincjach*”..., s. 269.

¹⁹ Używając terminu „autorka” – wobec sylwicznego charakteru całego rękopisu, w którym znajdują się zidentyfikowane i niezidentyfikowane autorsko teksty – odnoszę go do twórczyni kodeksu jako spójnej autorskiej całości, nie zaś autorki samych tekstów.

łało się nad tym tekstem. Dalsze prace nad różnorodnymi adaptacjami podejmowane były w karmelitańskich klasztorach pod koniec XVII wieku i pierwszej połowie XVIII wieku. O popularności zbioru w kręgu karmelitańskim świadczą liczne ryciny, najczęściej niderlandzkich rytowników, należące do kręgu tematycznego spod znaku Amora Bożego, które do dziś znajdują się w klasztorze na Kopernika²⁰.

Zastosowane skróty i oznaczenia:

<> – emendacje i koniektury

popr. wyd. – poprawka wydawcy

popr. tekst. – poprawka (uzupełnienie) kopistki rękopisu ponad zasadniczą linią tekstu

nieczyt. – lekcja nieczytelna.

PL – Patrologia Latina

PG – Patrologia Graeca²¹

Opis źródła: STRZAŁY SERDECZNE/S pisma świętego y Oycowswię/tych zrobione/ *A od Dusze nabozney ku niebu wypu/szczone;*

Tytuły kolejnych ksiąg:

KSIĘGA PIRWSZA/*Wzdychanie dusze pokutuiącej*/; XIĘGA WTORA/*Pragnienia dusze Świętey*/; KSIĘGA TRZECIA/*Wzdychania duszę miętuiącej Pana / Boga*/.

²⁰ Problematykę kopersztynchów w zasobach klasztornych podejmują J. Niedźwiedz, R. Grześkowiak, *Nieznane polskie subskrypcje do emblematów Ottona van Veen i Hermana Hugona. Przyczynek do funkcjonowania zachodniej grafiki religijnej w kulturze staropolskiej*, „Terminus” 14 (2012), z. 25, s. 47–68.

²¹ *Patrologiae Cursus Completus seu Bibliotheca universalis*, [...] *Series Latina; Patrologiae cursus completus, seu Bibliotheca universalis*, [...]. *Series Graeca*, Petit-Montrouge : apud J.-P. Migne 1844–1855; *Patrologiae cursus completus, seu Bibliotheca universalis*, [...]. *Series Graeca*, Petit-Montrouge : apud J.-P. Migne, 1857–1866. Dziękuję dr. Robertowi Sawie za pomoc przy ustaleniu źródeł patrystycznych.

Wykaz poprawek:

I/3: Abo<wiem>- popr. tekst. rkps: Albo

I/7: mniemasz<mnie>być – popr. tekst. rkps: mniemasz być

I/9: w lip<k>ości – popr. wyd. rkps: lipości

I/15: moje<w> wzdychaniu – popr. wyd. rkps: moje wzdychaniu

II/1 <Two>jej – popr. wyd., rkps: mojej

III/10 nam <Bóg> z ziemie dał – popr. tekst. rkps: nam z ziemie

W transkrypcji dostosowano grafię, interpunkcję i ortografię do zasad współczesnej polszczyzny. Rozdzielono leksemy występujące w rękopisie łącznie, np. *wesnie* → *we śnie*, *nademną* → *nade mną*. Wielkie i małe litery zastosowano zgodnie z obowiązującymi normami współczesnymi; w odniesieniu do Osób Boskich i odnoszących się do nich leksemów zastosowano pisownię z wielkiej litery – *Stwórca*, *Twój*, ze względu na semantykę przestrzeni świętej rzeczownik *Niebo* transkrybowany jest z wielkiej litery. W rzeczownikach pochodzenia obcego, biorąc pod uwagę dawną wymowę, rozszerzono grupy *ij*, *yj*, *yi* – *delycyia* → *delicyja*, *materya* → *materyja*. Zmodernizowano pisownię głosek *i*, *j*, *y*: *iest* → *jest*. Zachowano oboczność *ę//ą*: *moję*, *twoję*. Zmodernizowano zapisy szeregów *sz/ś/sz*, *ź/z/ż*: *łóżko* → *łóżko*, *świętego* → *świętego*. Pozostawiono dawną formę *sprošne* [= *nieobyczajne*]. Zachowano wynikającą ze ściągnięcia grupy *-eja* formę *goresz* [= *gorejesz*]. Pozostawiono formę spójnika *abo*, *abowiem* oraz formę *barzo*. Zachowano dawną formę ze zredukowaną nagłosową grupą spółgłoskową *stąpił* – *zstąpił*. Pozostawiono wynikające z obniżenia artykulacyjnego przed *ł* formy *miełość* [= *miłość*] i *beł* [= *był*]. Formy zawierające *o*, *ó*, *u* transkrybowano zgodnie ze współczesnymi wymogami: *ktorzy* → *którzy*. Pozostawiono: konsekwentnie stosowane dawne formy przymiotnikowe i imiesłowowe, w których nastąpiło przemieszanie końcówek *N* i *Msc.* typu *ziemskiem*, *silnem*, *twojem* i imiesłowowe np. *trwającym* oraz zaimka przymiotnego *jakiemś* [= *jakiś*]; stale używane formy czasownikowe czasu przeszłego typu *uniżeł* [= *uniżył*], *ważeł* – [= *ważył*]; zachowano dawne formy trybu rozkazującego, np. *wejrzy*, *pociągni* oraz *pódźcie*, a także formę stopnia najwyższego przymiotnika *nasilniejszy*. Zachowano obocz-

ność: *garcarza//garncarza, mgleć//mdleć, ucieśnieszyszy//ucieszniejszyszy*. Zachowano pisownię łączną czasownika *niemasz* w znaczeniu *nie istnieje, nie ma (non est)*.

Lokalizacji fragmentów patrystycznych dokonano na podstawie edycji J.P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus... Series Latinae* oraz *Patrologiae Cursus Completus... Series Graeca*²².

Strzały serdeczne

Z Pisma świętego i ojców świętych zrobione, a od Dusze nabożnej ku Niebu wypuszczone

„Panie, przed Tobą jest wszelka radość moja i wzdychanie moje nie jest skryte przed Tobą”. (Psal[m]37)²³.

Księga pirwsza

Wzdychanie dusze pokutującej

1.

„Dusza moja żądała Cię w nocy”. (U Izajasza pro[roka] r[ozdział] 26)²⁴.

„Ma ten świat nocy swoje i nie w małej liczbie, ale co mówię, że świat ma nocy, gdy prawie sam jest nocą wszystkim jest położony w ciemnościach”. (Ś[więty] Bernard *in Cantica canticorum*] *sermo* 25)²⁵.

2.

„Boże, ty znasz głupstwa moje a występki moje nie są Tobie tajne”. (Psalm 68)²⁶.

²² *Ibidem*.

²³ Ps 38[37], 10.

²⁴ Iz 26,9.

²⁵ Bernardus Clarevallensis, *In Cantica canticorum sermo* XXIX, 7, PL, t. 183, kol. 932.

²⁶ Ps 69[68],6.

„Nic nie są różni od szalonych, którzy rzeczom ziemskiem i krótko trwającym jakoby we śnie dziwiają się i one sobie pomnażają”. (Ś[więty] Chryzostom, *Homil[ia] 4 in Joannem*)²⁷.

3.

„Zmiłuj się nade mną Panie, bom ci chory, uzdrów mię, Panie, bo strwożone są kości moje”. (Psal[m] 5)²⁸.

„Lepszy po wszystkim świecie, od wschodu słońca aż do zachodu jego ciężko chorujący człowiek. Abo<wiem> dla uzdrowienia ciężko chorującego stąpił z nieba Medyk wszechmocny i uniżył się aż do ciała śmiertelnego jakoby aż do łóżka chorującego”. (Ś[więty] Augustyn, *Serm[o] 55. De verbi Domini, c[apitulum] 11*)²⁹.

4.

„Wejrzyj na uniżenie moje i na pracę moją, a odpuść wszystkie grzechy moje”. (Psalm 24)³⁰.

„Rozumiem, iż dla tego młynem ten świat nazywa się, bo się kołem jakimśi czasów obraca i miłośników swoich kruszy albo ściera”. (Ś[więty] Augustyn *in Psalm[os] 35*)³¹.

5.

„Wspomni, proszę, że jako błoto uczyniłeś mię i w proch mię obróciś”. (u Joba w rozdz[iale] 10)³².

„Ważęło się nieszczęśliwe błoto bluźnić garncarza swego palce i robotę. Cóż tedy się stało? To, że za umknieniem³³ albo skurcze-

²⁷ Ioannes Chrysostomus, *In Sanctum Iesu Christi Evangelium secundum Ioannem Homilia IV*, Parisiis 1543, s. 27.

²⁸ Ps 6,3.

²⁹ Augustinus, *Sermo LXXXVII*, cap. 11, w: *Sermones de scripturis*, PL, t. 38, kol. 537.

³⁰ Ps 25[24],18.

³¹ Augustinus, *Enarratio in Psalmum XXVI*, PL, t. 36, kol. 356.

³² Hi 10,9.

³³ *Umknienie* – cofnięcie.

niem palców swoich po wierzchu od garncarza, a barzo sprawiedliwie, i wszystką ręką je uderzywszy, rozsypało się naczynie rzuceniem silnem i ciężkiem”. (Rupertus *in Jeremiam libr[i] 1, cap[itulum] 2*)³⁴.

6.

„Zgrzeszyłem, cóż ci uczynię, o strózu ludzki, czemuś mię postawił przeciw Tobie”. (U Joba, *cap[itulum] 7*)³⁵.

„Natenczas Bóg przeciwko sobie człowieka postawił, gdy człowiek grzesząc, Pana Boga swego odstąpił, a sprawiedliwy zaś Stwórca tego sobie przeciwnego postawił, bo go z wyniosłości jego i pychy za nieprzyjaciela poczytał”. (Ś[więty] Grzegorz, *in cap[itulo] 7, Job 8, cap[itulum] 22*)³⁶.

7.

„Czemu kryjesz oblicze Twoje i mniemasz <mnie> być nieprzyjacielem Twojem”. (U Joba w rozdzi[ale] 13)³⁷.

„Gdy który z sług obrazi Pana swego, jeśli to za ciężką rzecz ludzie poczytają, jako daleko u Pana Boga cięższa. Widzę albowiem, że Bóg twarz swoją odwrócił od podatków Kainowych. (Ś[więty] Ambroży *Apolog[ia] pro David*)³⁸.

8.

„Kto da głowie mojej wodę, a oczom moje źródło łez i będę płakał w dzień i w nocy”. *Jerem[iam] 9*³⁹.

³⁴ Rupertus Tuitiensis Abbas, *Commentarii in Ieremiam liber unus*, PL, t. 167, s. 1377.

³⁵ Hi 7, 20.

³⁶ Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, PL t. 75, kol. 834.

³⁷ Hi 13, 4.

³⁸ Ambrosius, *Apologia Prophetae David*, PL t. 14, kol. 878.

³⁹ Jr 8,23, tekst wydłużony w stosunku do wersu biblijnego.

Choćbym się wszystek we łzy obrócił i płacz i już by nie krople ciekły z oczu moich, ale obfite rzeki, nie dosyć godnie będę oplakiwał grzechy moje. (Ś[więty] Hieronim *in Jerem[iam]*, *cap[itulum]* 9)⁴⁰.

9.

„Boleści piekielne obtoczyły mnie, uprzedziły mi sidła śmierci” (Psal[m] 17)⁴¹.

„Sidło jest we złocie, lepsza⁴² materyja we srebrze a więcej w folwarkach gotowość w miełości. Gdy o złoto prosimy, sami się dawemy; gdy srebra szukamy, w lip<k>ości jego uwiązawszy, zostajemy; gdy folwarki najeżdżamy, przywiązani do nich bywamy. (Ś[więty] Ambroży, *De bono mortis*, *cap[itulum]* 5)⁴³.

10.

„Nie wchodź do sądu z sługą Twojem”. (Psalm 142)⁴⁴.

„Co tak straszego, co tak ucisku pełnego i frasunku, jako nasilniejszego wymysłu, kto może jako stanąć na sądzie przed onem tak straszny trybunałem i niepewnego jeszcze pod tak surowem Sędziem czekać dekretu. (Ś[więty] Bernard, *Serm[o]* 8, *super B[eat]i qui*)⁴⁵.

11.

„Niech mię nie zatapia nawałność wody ani niech nie pożera głębokość”. (Psalm 69)⁴⁶.

Wielką czynią nawałność mnóstwa żądzy i [512] chciwości, które jako na jakim morzu ciała żeglują i tu i ówdzie rzucają sternikiem

⁴⁰ Hieronymus, *Commentaria In Ieremiam*, PL, t. 24, kol. 741.

⁴¹ Ps 18[17], 6.

⁴² *Lipsza* – bardziej lepka.

⁴³ Ambrosius, *De bono mortis*, cap. 5, PL, t. 14, kol. 548.

⁴⁴ Ps 143[142], 2.

⁴⁵ Bernardus Clarevallensis, *In Psalmum Qui habitat Sermo VIII, 12*, PL t. 183, kol. 216.

⁴⁶ Ps 69[68], 3.

abo rządzą samego siebie, a podczas⁴⁷ i samem rozumem. (Ś[więty] Ambroży, *Apolog[ia] post[era] pro David*)⁴⁸.

12.

„Kto by mi to dał, abyś mię zakreł w piekle i tarł mię, ażby przeminęła zapalczywość Twoja”. (Job)⁴⁹

Gdzie cię Adamie zaprowadziły grzechy twoje, abyś się schronił Boga twego i od niego stronił, któregoś przedtem szukał. Ta bojaźń winę wyznawa, wyjawia, skrycie się przestępstwo powieda. (Ś[więty] Ambroży, *In Jerem[iam], cap[itulum] 9*)⁵⁰.

13.

„Izali trocha dni moich nie skończy się wkrótce! Puść mię tedy trochę, a oplakiwać będę boleści moje”. (*U Job[a] [nieczyt.]*)⁵¹.

„Gdy naprzód człowiek zgrzeszył, wieczność ona od śmiertelności w dziewięćset lat i więcej odmieniona jest, a skąd powoli za odsurownieniem i upanowaniem⁵² się grzechu, w krótki czas skurczył się żywot ludzki”. (Ś[więty] Hieronim, *ad Paulam, Episto[la] 29*)⁵³.

14.

„Daj Boże, aby mądrzy beli i rozumieli, a ostateczne rzeczy upatrowali”⁵⁴.

„Co może żałośniejszego i straszniejszego, kto pomyślić, jako «idźcie», a co ucieszniejszego jako «pójdźcie»? Dwa te słowa są, nad

⁴⁷ Podczas – niekiedy, czasem.

⁴⁸ Ambrosius, *Apologia altera Prophetarum David*, PL t. 14, kol. 934.

⁴⁹ Hi 14,13.

⁵⁰ Ambrosius, *De poenitentia libri duo*, PL t. 16, kol. 522.

⁵¹ Hi 10,20.

⁵² Upanowanie – tu: dojście do władzy.

⁵³ Hieronimus, *Epistula 21. Ad Paulam senem concordiae*, PL t. 22, kol. 343.

⁵⁴ Brak oznaczenia siglum – Pwt 32,29.

które jedno nic straszniejszego a nic miłszego nad drugie nie może nikt usłyszeć” (Ś[więty] Augustyn, *Solilo[quia] cap[itulum] 3*)⁵⁵.

15.

„Ustał w boleści żywot mój i lata moje <w> wzdychaniu” (Ps[nieczyt])⁵⁶.

„Czyli niesłusznie mamy wzdychać, że jesteśmy tu w cudzej krainie i na osadę⁵⁷ daleko od ojczyzny zesłani” (Ś[więty] Chryzostom, *Homi[lia] Psalm[us] 115*)⁵⁸.

KSIĘGA WTÓRA *Pragnienia dusze świętej*

1.

„Pragnęła dusza moja żądać sprawiedliwości <Two>jej” (W Psa[lmie] 118)⁵⁹. (Ś[więty] Augustyn *Solilo[quia]. Psalm[us] 2*)⁶⁰.

2.

„Daj Boże, aby się prostowały drogi moje ku strzeżeniu sprawiedliwości Twoich” (Psal[m] 118)⁶¹.

„O Panie, któryś jest światłością, która jest drogą prawdy i żywota, w której nie masz ciemności ani śmierci. Rzecz słowo Panie, niech się stanie światłość, a ciemności bym się uchronił, gdy ujrzę świat-

⁵⁵ Atrybucja błędna. W rzeczywistości jest to fragment z dzieła św. Bonawentury, *Soliloquium*, cap. 3, w: *S. Bonaventurae [...] Opera omnia*, ed. A.C. Peltier, t. XII, Parisiis 1868, s. 115.

⁵⁶ Ps 13[30],11.

⁵⁷ *Osada* – zasiedlenie.

⁵⁸ Ioannes Chrysostomus, *In Psalmum CXV*, w: *Tomus primus omnium operum Divi Ioannis Chrysostomi*, Parisiis 1556, s. 937.

⁵⁹ Ps 119[118],40.

⁶⁰ Brak tekstu patrystycznego.

⁶¹ Ps 119[118],33.

łość, abym widział drogę, a bezbożności się ustrzegł; abym widział prawdę, a marności uszedł, abym widział żywot, a śmierci w ręce nie wpadł”. (Ś[więty] Augustyn, *Solilo[quia]*, *cap[itulum]* 4)⁶².

3.

„Umocnij kroki moje na ścieżkach Twoich, aby się nie chwiały stopy moje”. (W Psal[mie] 16)⁶³.

„Kto między tak wielką namiętności tego ciała, między tak wielkimi pieczytami tego świata bezpieczną i niepokalaną stopę swoją może zachować?”. (Ś[więty] Augustyn, *De fuga. secu[li]*, *cap[itulum]* 1)⁶⁴.

4.

„Przebij bojażnią Twoją ciało moje, bym się bał sądów Twoich”. (W Psalm[ie] 118)⁶⁵.

„Żeby był strzałą zraniony i następowano na niego zbawiennie, mądrze prosi święty, gdy na modlitwie mówi: 'Przebij bojażnią ciało moje'. Bardzo dobra to strzała bojaźń, która poraża żądze cielesne, aby duch zbawiony był”. (Ś[więty] Bernard, *Sermo* 29)⁶⁶.

5.

„Odwróć⁶⁷ oczy moje, aby nie patrzyły na marność”. W [nieczyt]⁶⁸.

„Biada oczom ślepem, które Cię nie widzą Panie, słońce, niebo i ziemię oświecającego. Biada [nieczyt.] się oczom, które Cię widzieć nie mogą. Biada odwracającym się oczom, aby nie patrzyły na praw-

⁶² Augustinus, *Liber Soliloquiorum animae ad Deum*, PL t. 40, kol. 868.

⁶³ Ps 17[16],5.

⁶⁴ Ambrosius, *De fuga saeculi*, PL t. 14, kol. 570.

⁶⁵ Ps 119[118],20.

⁶⁶ Bernardus Clavellensis, *In Cantica canticorum sermo XXIX*, PL t. 183, kol. 932.

⁶⁷ *Odwróć* – *odwróć*.

⁶⁸ Ps 119[118],37.

dę. Biada nieodwracającemu się, aby patrzyły na próżność i [nieczyt.]”. (Ś[więty] Augustyn)⁶⁹.

6.

„Niech będzie serce moje niepokalane w sprawiedliwościach Twoich, abym się nie zawstydził”. (W Psal[nieczyt])⁷⁰.

O zmayı grzechów sprosne i brzydkie, na co tak długo we mnie trwacie i mnie się trzymacie. Idźcie precz, odstępście ode mnie, a nie ważcie się więcej oczu Ukochanego mego obrażać”. (Hugo de S[ancto] Victore, in [nieczyt.] *animae*)⁷¹.

7.

„Przyjdź ukochany mój, wyjedźmy na pole i mieszkajmy we wsiach”. (*Cant[ica canticorum]* 7)⁷².

„Co czynisz! Dokąd cię cienie dachów okrywają, przyciskają, póki cię więzienie tych okopciałych i dymów pełnych miast w sobie trzyma, wierzę mi [nieczyt.], wiem coś więcej, coś więcej światła widzę, gdy się od ludzi oddalę. Barzo mi się podoba, odrzuciwszy na stronę tłumok ciała, do czystej jasności niebieskiej wlecieć”. (Ś[więty] Hieronim, *Epist[ula]. I ad Heb[raeos]*)⁷³.

8.

„Pociągni mię za Tobą do wonności olejków Twoich”. (*Cant[ica canticorum]*)⁷⁴.

„Tęgi i mocny jest powróż miłości Bożej. Miłość Boża ze wszystkiego afektu pociąga, u której to jest mówić do kogo i przyciągać kogo. Nie masz nic mocniejszego nad związek miłości Bożej, nie

⁶⁹ Augustinus, *Liber Soliloquiorum animae ad Deum*, PL t. 40, kol. 893.

⁷⁰ Ps 119[118],90.

⁷¹ Hugo de Sancto Victore, *Soliloquium de arrhaanimae*, PL t. 176, kol. 969.

⁷² Pnp 7,11.

⁷³ Hieronymus, *Epistula 14. Ad Heliodorum monachum*, PL t. 22, kol. 354.

⁷⁴ Pnp 1,3–4.

masz nic, co by barziej do niego ciągnęło, jako miłość” (*Gelbertus in capi[tulum]. Homili[a] 19*)⁷⁵.

9.

„Kto mi da Ciebie, Brata mego, ssącego piersi matki mojej, abym Cię znalazła na dworze i całowała Cię, a już by mię żaden nie wzgardził”. (*Cantic[a canticorum] 8*)⁷⁶.

„Nie widziałem, aby tak wdzięczne było, o dobry Jezu, obłapanie Ciebie i do siebie przytulenie, tak poćciwe⁷⁷ Ciebie się dotykanie, takie miłe delicyj⁷⁸ spóżyte z Tobą. Gdy bowiem Cię miłuję, czysta jestem, gdy Cię za Oblubienca wezmę, panieństwa nie tracę”. (Ś[więty] Bonawentura, *Solilo[quia], cap[itulum] 1*)⁷⁹.

10.

„Na łóżku mojem w nocy szukałam Tego, którego miłuje dusza moja, szukałam, a nie znalazłam”. (*Canti[ca canticorum] 3*)⁸⁰.

„Ukochanego na łóżku szukam, gdy w jakimkolwiek odpoczynku tego żywota przez pragnienia odkupienia naszego do niego wzdychamy. W nocy Go szukamy, bo acz już w nocy myśl i duch nasz czuje, jeszcze jednak oko wewnętrzne jest zaćmione”⁸¹. (Ś[więty] Grzegorz *in Ezech[ielem] Homil[ia] 19*)⁸².

⁷⁵ Gillebertus de Hoilandia, *Sermones in Canticum Salomonis*, PL t. 184, kol. 51.

⁷⁶ Pnp 8,1.

⁷⁷ *Poćciwe* – czcigodne, dostojne.

⁷⁸ *Delicyja* – rozkosz.

⁷⁹ Bonawentura, *Soliloquium*, cap. 1, w: S. *Bonaventurae [...] Opera omnia*, ed. A.C. Peltier, t. XII, Parisii 1868, s. 92.

⁸⁰ Pnp 3,1.

⁸¹ Odwrócony sens składni, powinno być: „bo acz jeszcze w nocy myśl i duch nasz czuje, już jednak Oko wewnętrzne jest zaćmione”.

⁸² Gregorius Magnus, *Homilia 19 in Ezechielem et 25 Evangelii, Homiliae in Evangelia*, PL t. 76, kol. 1190.

11.

„Wstanę, a obieżę miasto po ulicach i po rynkach szukać będę, którego miętuje dusza moja. Szukałam Go a nie znalazłam”. (*Canti[ca canticorum]* 3)⁸³.

„Nie na rynkach, nie na ulicach Chrystusa znajdujemy. Nie jest Chrystus rynkowy. Chrystus, abowiem pokój, a po rynku zwady. Chrystus sprawiedliwość, a na rynku nieprawość. Uchrońmy się tych rynków, chrońmy się ulic”. (Ś[więty] Ambroży, *De Virgin[itate]*, *lib[er] 3*)⁸⁴.

12.

„Czyliście widziały, którego miętuje dusza moja? Maluczko odszedłszy od nich znalazłam Tego, którego miłuje dusza moja, pojmałam Go, i nie puszczę go”. (*Canti[ca canticorum]* 3)⁸⁵.

„Tem silniej i mocniej znalezionego trzymałam, im go nierychlej, którem szukała, znalazłam”. (*S[ancti] Bed[ae], cap[itulum] 3*)⁸⁶.

13.

„Gdyż mnie dobrze trwać przy Bogu, pokładać nadzieję moję”. (Psalm 22)⁸⁷.

„Porzuć wszelkie miłości, wszystkich miłości piękności, bo piękniejszy jest Ten, który stworzył Niebo i ziemię”. (Ś[więty] Augustyn, *in Psalm[um] 39*)⁸⁸.

⁸³ Pnp 3,2.

⁸⁴ Ambrosius, *De virginitate liber unus*, PL t. 16, kol. 278.

⁸⁵ Pnp 3,3–4.

⁸⁶ Beda Venerabilis, *In Cantica canticorum allegorica expositio*, PL t. 91, kol. 1119.

⁸⁷ Ps 73[72],28.

⁸⁸ Augustinus, *Enarratio in Psalmum XXXIX*, PL t. 36, kol. 438.

14.

„Pod cieniem Tego, którego mieluję, siedziałam”. (*Cant[ica canticorum]*)⁸⁹.

„Cień czyni się z rzeczy materyjalnej i światła. I je<st>podróżnem ochłoda od upalenia słońca, i obroną od niepogody. Drzewo żywota to jest jabłoń, jest krzyż święty owoc tego Chrystus Pan – cień, obro- na abo ochłoda narodu ludzkiego, którą ma od Niego”. (*Honor[iusz] in cap[itulum] 2*)⁹⁰.

15.

„Jakoż mamy śpiewać pieśń Pańską w ziemi cudzej”. (*In Psalm[um] 136*)⁹¹.

„Obym mógł to mówić, co one chory anijelskie wesoło śpiewają, jako bym szczęścia wszystkiego doszedł, jako bym, z chęcią wszyst- kiego siebie wylał na chwałę Twoję i wydał”. (Ś[więty]. Augustyn, *cap[itulum] 35*)⁹².

KSIĘGA TRZECIA

Wzdychania duszę mieluiącej Pana Boga

1.

„Poprzysięgam was córki jeruzalemskie, jeśli znajdziecie Uko- chanego mego, abyście mu oznajmiły, iż mdleję od miłości Jego”. (*Cant[ica canticorum] 5*)⁹³.

„Oznajmicie, że od miłości Jego mgleję dla wielkiego pragnienia na twarz Jego patrzenia. Tęskno mię barzo w tem żywocie i zaledwie

⁸⁹ Pnp 2,3.

⁹⁰ Honorius Augustodunensis, *Expositio in Cantica canticorum*, PL t. 172, kol. 384.

⁹¹ Ps 137[136],4.

⁹² Augustinus, *Meditationum liber unus*, PL t. 40, kol. 928.

⁹³ Pnp 5,8.

teraz niniejszego wygnania znoszę odwołki ścierpieć mogę”. (*Rupertus in capi[tulum]*)⁹⁴.

2.

„Oblóźcie mię kwieciami, osypcie mię jabłkami, bo mgleję⁹⁵ od miłości jego”. (*Cant[ica canticorum]* 2)⁹⁶.

„Dobra to zaprawdę mdłość, gdyż ta choroba nie jest do śmierci, ale ku żywotowi, aby Bóg przez nie był uwielbiony, gdyż zapał ten, abo gorączka, nie pochodzi od ognia niszczącego, ale od ognia doskonałym czyniącego”. (*Gislen in Capi[itulum]* 2)⁹⁷.

3.

„Ukochany jest mój mnie, a ja Jemu, który się pasie między lilijami, póki dzień nie nadejdzie, a nie przeminą cienie”. (*Cant[ica canticorum]* 2)⁹⁸.

„Ty tedy, który to czytasz albo słyszysz, staraj się mieć liliję przy sobie, jeśli chcesz, aby ten, który między lilijami mieszka, w tobie mieszkał”. (Ś[więty] Bernard, *in Canti[ca canticorum]*, *Serm[o]* 71)⁹⁹.

4.

„Ja Ukochanemu memu i do mnie żądza albo obrócenie Jego”. *Cant[ica canticorum]* 7¹⁰⁰.

⁹⁴ Rupertus Tuitiensis Abbas, *In Cantica canticorum de Incarnatione Domini commentarii*, PL t. 168, kol. 919.

⁹⁵ Mgleję – mdleję.

⁹⁶ Pnp 2,5.

⁹⁷ *Commentarii Michaelis Ghislerii Romani [...] in Canticum canticorum Salomonis*, Milano 1609, s. 348.

⁹⁸ Pnp 2, 16–17, tu: sens odwrócony; w *Pieśni nad Pieśniami*: „póki dzień nie wionie chłodem i nie przeminą cienie” (Pnp, 2,17).

⁹⁹ Bernardus Clarevallensis, *In Cantica canticorum Sermo LXXI*, PL t. 183, kol. 1121.

¹⁰⁰ Pnp 7,10.

„Serce moje po wielu rzeczach rozprasza się i tu i ówdzie szuka, gdzie by odpocząć mogło, a nie znajduje, czem by się kontentowało, ażby do niego samego powróciło”. (Ś[więty] Bernard, *Medita[tiones] cap[itulum] 9*)¹⁰¹.

5.

„Dusza moja roztopiła się, gdy mówił Ukochany mój”. (*Cant[ica canticorum] 7*)¹⁰².

„Cóż jest w sobie czuję? Co to za ogień, który zagrzewa serce moje? Co tu za światłość, która promienie rozpuszcza po sercu mojem? Ogniu, który zawsze goresz, a nigdy nie gaśniesz, zapal mię?”. (Ś[więty] Augustyn, *Solilo[quia] cap[itulum] 34*)¹⁰³.

6.

„Bo czegom ja chciał w niebie abo czego pragnąłem na ziemi od Ciebie”. (Psalm 37)¹⁰⁴.

„Cokolwiek w okręgu niebieskiem zamyka się, abo w niskości na ziemi, wszystko to duszy człowieczej tanio jest; która na to stworzona, aby najwyższe dobro w niebie osiadła, którą to osiadłością błogosławiena by była”. (Ś[więty] Augustyn *Sol[iloquia]*, *cap[itulum] 20*)¹⁰⁵.

7.

„Ach, mnie że się mieszkanie moje przedłużyło, mieszkałam z obywatelami Cedar, długo przebywała dusza [nieczyt]”. (Psal[m])¹⁰⁶.

„Są dwa kaci nieoraz¹⁰⁷ dusze dręczący, ale męki na przemiany zadający. Tych dwu katów są dwa imiona: bojaźń i boleść. Kiedy się

¹⁰¹ Bernardus Clarevallensis (incertus), *Meditationes de humana conditione*, PL t. 184, kol. 499.

¹⁰² Pnp 5,6.

¹⁰³ Augustinus, *Liber soliloquiorum animae ad Deum*, PL t. 40, kol. 893.

¹⁰⁴ Ps 73[72],25.

¹⁰⁵ Augustinus, *Liber soliloquiorum animae ad Deum*, PL t. 40, kol. 881.

¹⁰⁶ Ps 120[119],5–6.

¹⁰⁷ *Nieoraz* – nierównocześnie.

dobrze powodzi, boisz się, a kiedy źle się masz, bolejesz”. (Ś[więty] Augustyn, *De Verb[is Divini]* 4)¹⁰⁸.

8.

„Nieszczęsny ja człowiek! Kto mię wybawi od ciała tej śmiertelności?” (*S[ancti] Paul[i] ad Corynt[hios]* 7)¹⁰⁹.

„Jako żyje dusza śmiercią zewsząd obtoczona i uwikłana”. (Ś[więty] Ambroży, *In Psalm[um] 118, Sermon[um] 22*)¹¹⁰.

9.

„Jestem ściśnion ze dwojga, pragnienie mając rozwiązaniem być, a z Chrystusem być”. (*S[ancti] Paul[i] [Epistula] ad Philip[enses] 1*)¹¹¹.

„Dokądże tu będziemy afektem przywiązani, przylgnęliśmy do ziemi, jakobyśmy tu żyć mieli. W błocku się przewracamy, ciało nam <Bóg> z ziemi dał, abyśmy ją do nieba zawieźli, nie żebyśmy przez nie duszę z nieba ściągali do ziemi”. (*S[ancti] Chryzostom[i] 55 ad Antyoch[enses]*)¹¹².

10.

„Wywiedź z ciemnice¹¹³ duszę moją, ku wyznaniu imienia Twego”. (*Psalm 141*)¹¹⁴.

„Więzieniem człowiek obtoczony jest, bo pospolicie postępkem w cnotach podnieść się i wzbić ku górze, jako najwyżej usiłuje-

¹⁰⁸ Augustinus, *Sermones de Derbis Divinis. Sermo CXXIV*, PL t. 38, kol. 687.

¹⁰⁹ W opisie przekreślone *ad Rom* i zamienione na *ad Corynth*. 7. Rz 7,24.

¹¹⁰ Ambrosius, *In Psalmum David CXVIII expositio. Sermo 22*, PL t. 15, kol. 1519.

¹¹¹ Flp 1, 23.

¹¹² Ioannes Chrysostomus, *In Epistolam I ad Timotheum, cap.V homilia XV*, PG t. 62, kol. 585.

¹¹³ *Ciemnica* – więzienie.

¹¹⁴ Ps 142[141],8.

my, jednak nam skazitelność ciała przeszkadza i od tego odciąga”. (Ś[więty] Grzegorz *in cap[ite] 7*)¹¹⁵.

11.

„Jako jeleń pragnie do źródła wód, tak pragnie dusza moja do Ciebie, Boże”. (Psalm 41)¹¹⁶.

„Zbawienna zaprawdę woda, które szkodliwe tego świata pragnienia i zapaly złości rozmaitych zgasza i niszczy plugastwa wszelkie grzechu, abyśmy ziemię dusze naszej dżdżem niebieskiem skrapiali, aby obfita i żyzna była, i aby samego Boga pragnęła gorącym duchem. Dusza ludzka to w niej sprawuje”. S[anctus] Cyril[us] *in Joann[em], cap[itulum] 5*)¹¹⁷.

12.

„Kiedyż przyjdę, a okażę się przed obliczem Pańskim”? (W Psalmie 41)¹¹⁸.

„Jeżeli znajdziesz co lepszego nad widzenie twarzy Boga twego, biada takiej miłości ku Bogu twemu. Jeżeli i podejrzenie samo masz, żeby było co przedniejszego jako jest ten, od którego jest rzecz wszelka piękna, co by cię trzymało, abyś nie był godzien o niem myślić”. (Ś[więty] Augustyn, *in Psalm[um] 41*)¹¹⁹.

13.

„Kto mi da skrzydła jako gołębiczy, a będę latał i odpoczywał”? (W Psalm[ie] 54)¹²⁰.

¹¹⁵ Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, PL t. 75, kol. 824.

¹¹⁶ Ps 42[41],2.

¹¹⁷ Fragment niecałkowicie zgodny z kanonicznym tekstem Cyryla Aleksandryjskiego zależny od łacińskiej wersji Cyrillus Alexandrinus, *In Evangelium Ioannis liber V*, Basileae 1524, por. PG t. 73, kol. 705.

¹¹⁸ Ps 42[41],3.

¹¹⁹ Augustinus, *Enarratio in Psalmum XLIII*, cap. 16, PL t. 36, kol. 488–489.

¹²⁰ Ps 55[54],7.

„Latać nic innego nie może, tylko co jest samo w sobie lekkie i subtelne, którego nic nie hamuje, a prędkość grubością jaką obciążona nie bywa”. (Ś[więty] Ambroży, *Sermo 70*)¹²¹.

14.

„Jako miłe przybytki Twoje Panie zastępów [nieczyt.] i ustaje dusza moja do pałaców Pańskich”. (Psal[m] 83)¹²².

„O duszo moja, co mam mówić, gdy przyszedłemu weselu i radości się przypatruję. Już prawie od podziwienia ustaję, bo wesele i radość będzie wewnątrz i po wierzchu, na spodzie i na wierzchu, dokoła i wzdłuż”. (Ś[więty] Bonawentura, *cap[itulum] 4*)¹²³.

15.

„Uciekaj Ukochany mój, a bądź podobny sarnie i jelonkowi, na górach ziół wonnych”. (*Canti[ca canticorum] 8*)¹²⁴

„Napomina dusza, aby uciekał Oblubieniec, bo już sama może iść za nim przed rzeczami doczesnymi uciekając i onemi pogardzając”. (Ś[więty] Ambroży, *De bon[o] mortis cap[itulum] 5*)¹²⁵.

Amen

¹²¹ Ambrosius, *Sermo LVII*, PL t. 17, kol. 722.

¹²² Ps 84[83], 2–3.

¹²³ Bonaventura, *Soliloquium*, cap. 4, w: *S. Bonaventurae [...] Opera omnia*, ed. A.C. Peltier, vol. XII, Parisiis 1868, s. 118.

¹²⁴ Pnp 8,14.

¹²⁵ Ambrosius, *De bono mortis*, PL t. 14, kol. 549.